

Harjumaa rahvakooli allikail

● 300 AASTAT RAHVAKOOLI. ESIMENE EESTI HARITLANE ● ESIMENE NAISKOOLMEISTER ● VANIM RAHVAKOOL ● VANIM HARJU KOOLIMAJA ● KODUÕPETUS ●

Aastal 1786, mil ülestõusnud Pariisi rahvas Bastille'i kindlusevangla kui feodaalse rõhumise sümboli hävitas, oli eesti maarahva kirjaoskuse tase sama kõrge kui prantslastel, Euroopa esinatsioonil. Ilma üldise kirjatundmiseta oleks vast Suur Prantsuse Revolutsiooni võimatu olnud.

Eestis oli valgustussajandi lõpul rahvakoolidel juba paarisaja-aastane ajalugu seljataga.

1528. a. muudeti Oleviste kiriku juures töötav ladinakool triviaalkooliks, kus õppis ka eesti rahvusest linnaelanike lapsi.

Õppekavade aluseks oli Saksa humanistide koolikorraldus: tarkuse kõrval tuli omandada ka kõneosavus. Rõhutati eriti kristliku vagaduse kasvatamist. Kool koosnes kolmest astmest. Tertias alustati emakeelse lugemaõppimisega, primas lõpetati Ovidiuse, Vergiliuse ja Ciceroga, õpiti dialektikat ja retoorikat.

Triviaalkoolis õppis näiteks Harjumaalt Jüri kihelkonnast Vaskjala Matsi talust pärit Hans Kuhn, kes rändüliõpilaseks nagu tollal tavaks täiendas oma haridust mitmetes Saksa ülikoolides. Rahvusküsimust ka hilisel keskajal ei eksisteerinud, kool ja kirik olid internatsionaalsed. Hans Kuhn oli esimene teadaolev Harjumaalt pärit eesti soost haritlane, kes Jüri pastori ametis toimus 1550. aastani.

Talurahva lugemaõpetamisega hakkas Rootsi riigikirik tõsisemalt tegelema 17. sajandi teisel kolmandikul.

See edenes aeglaselt, sest poolkirjaoskamatu aadel ei tundnud mingit huvi talurahvakoolide loomise ja edendamise vastu.

Kuid 1638. aastal saadeti Stockholmist Eestimaale energiline ja haritud peapiiskop Joacim Ihering. Rootsi kuningavõimule omase valjuse ja järjekindlusega hakkas ta nõudma koolide asutamist ja rahva lugema õpetamist. Igas kihelkonnas tuli ametisse võtta köster ja talle palk eraldada.

Üldnõutavaks sai aabitsa ja katekismuse õpetus. Näiteks palkasid Kuusalu kihelkonna talumehed laste õpetamiseks (ka tüdrukute) Tallinna koolipoisse. Esimeseks eesti naisõpetajaks oli keegi Prangli saare kalurinaise, kelle nimi pole teada.

Tallinnas majateenijaks olles oli naine pookstavid selgeks saanud. Kohalik pastor J. Wil-

cken saatis tema juurde lapsi kodukooli. Tasu ühe lapse õpetamise eest oli pool vaati õlut.

Lugeda oskavad lapsed õpetasid omakorda teisi lapsi.

Erakordselt suur tähtsus Eestis kooliajaloos oli B. G. Forseliuse Tartu lähedasel koolmeistrite seminaril, mis kujunes eesti maaharitleaste esimeseks õppeasutuseks (1684—1688).

Teateid rahva õpetamise kohta 17. sajandil on mitmelt poolt Eestimaalt: Hiiumaalt pastorite Lempeliuse (Reigi) ja M. Gilause (Käina) teatel, Kadrinast Räpinast jm. Seal kandis õpetus siiski, arvata võib, juhuslikku iseloomu.

Kui esimeseks kindlaloомуliseks rahvakooliks Eestimaal oli Harju-Madise kool, kus 1684. a. töötas Forseliuse õemees Gabriel Herlin. 1687/88. õ. a. õppis selles koolis 50 poissi. See oli ka üks väheseid kooli, kus koolmeister palka sai. 2 külimit vilja, vaat õlut, lammas (viljaga tasuti tollal isegi Tartu ülikooli professoritele). Kool käis koos mardipäevast jüripäevani. Selle kooli «materიაalne baas» oli küll parim Eestimaal: oma Stockholmi käigul oli Forseliusel õnnestunud hankida koolile riiklik toetus. (Palju sajandeidki hiljem toimus Eesti rahvakool veel põhimõtetel, kus rikas ja helde mõisahärra, seal ka korralik kool.)

Õpiti selles koolis Forseliuse aabitsat häälikumeetodil. Peamine tähelepanu pöörati katekismusele ja vaimulikule laulule. Nutikamad võisid eritasu eest ka lugemist ja rehendamist õppida. Harju-Jaanis kihelkonnakooli loomisele ei jõutud. Kuid mõisnik kapten Stackelberg laskis oma mõisates 30 lapsele lugemist õpetada.

1696. a. hakati ehitama Kose koolimaja kirikumõisa maa peale. Jüril ja Laxedil õpetati samuti lapsi lugema: (kokku umbes 100 last).

Põhjasõda, nälg ja katk pidurdasid aastakümneteks Harju koolielu arengut.

Kuid pärast sõda pöörati rahvaharimisele kõige suuremat tähelepanu Eestimaal Kose kihelkonnas (ka Türil). Laste õpetamist alustati juba 1715. a. Kose kiriku juurde kuuluvas abiruumis.

Levinud oli koduõpetus. Kirjatundmist anti põlvest põlve edasi kui esivanemate kallist pärandust.

JÜRI PÜVI,
õpetaja,

Ühiskondliku Pedagoogika
Uurimise Instituudi teadur